

ρωφ επέμενε στον εκδημοκρατισμό του συστήματος, όταν οι ΗΠΑ, με Νίξον και Κίσινγκερ, διαπραγματεύονταν για τη μείωση των πυρηνικών όπλων και την ειρηνική συνύπαρξη με τη Σ. Ένωση.

Το 1980, ο Σαχάρωφ, πιστός στα ιδεώδη του, καταδίκασε την εισβολή στο Αφγανιστάν (22.1.1980), ένα μήνα αργότερα από την εποχή που έγινε. Η σοβιετική κυβέρνηση του αφαίρεσε όλους τους τίτλους, η Ακαδημία έκοψε κάθε δεσμό και δεν αντέδρασε όταν τον εξόρισαν στην πόλη Γκόρκι, 450 χιλ. ανατολικά της Μόσχας. Η πόλη αυτή ήταν απαγορευμένη για ξένους και ο Σαχάρωφ ήταν κατ' οίκον περιορισμό για 7 χρόνια. Ευτυχώς που η γυναίκα του κατόρθωνε να έρχεται στη Μόσχα κατά διαστήματα και να μεταφέρει τα μηνύματά του.

Τον Φεβρουάριο του 1987 ο Γκορμπατσώφ θέλησε να χρησιμοποιήσει τον Σαχάρωφ για να ενισχύσει τη δική του θέση και να προβάλει την περεστρόικα. Τον κάλεσαν λοιπόν σ' ένα διεθνές συνέδριο ειρήνης στη Μόσχα, και αργότερα ο ίδιος ο Γκορμπατσώφ τηλεφωνικά τον κάλεσε στη Μόσχα.

Ο Σαχάρωφ εξακολούθησε να είναι το ίδιο πεισματωμένο γεροντάκι. Ενώ οι αρχές τον πρόβαλλαν συνέχεια ως παράδειγμα των μεγάλων αλλαγών στη Σ. Ένωση, ο ίδιος επέμενε στην υπεράσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στην απελευθέρωση των πολιτικών κρατουμένων, τη δημοκρατική πορεία για πολυκομματική και ελεύθερη κοινή γνώμη. Την ίδια περίοδο αποκάλυψε ότι σημαντικά μυστικά για την κατασκευή της ατομικής βόμβας πέρασαν στη Σ. Ένωση από τον αμερικανό επιστήμονα Κλάους Φουκς.

Στο τέλος του 1988, πλήθος φίλων και Μοσχοβιτών τον πίεζαν να κατέβει στις εκλογές (τις πρώτες ελεύθερες) για το Ανώτατο Σοβιέτ. Ήταν ήδη ένας από τους ένθερμους οπαδούς της περεστρόικα, αλλά ζητούσε περισσότερα. Επειδή ο Γιέλτσιν ήταν πολύ δημοφιλής στη Μόσχα και η Ακαδημία Επιστημών δεν τον πρότεινε για υποψήφιο, απλοί πολίτες της Μόσχας οργάνωσαν ένα λαϊκό προσκλητήριο στην αίθουσα των σκηνοθετών της Μόσχας για να προτείνουν την υποψηφιότητά του. Τελικά, η Ακαδημία Επιστημών σε δεύτερο γύρο επιλογών τον πρότεινε για δικό της υ-

ποψήφιο. Όταν εκλέχθηκε στο Ανώτατο Σοβιέτ, είπε: «Θα προσπαθήσω να επιβεβαιώσω την εμπιστοσύνη που μου δείξατε, είμαι πολύ συγκινημένος».

Συνέχισε να αγωνίζεται μέχρι και την ημέρα του θανάτου του. Τον τελευταίο καιρό θέλησε να προωθήσει την κατάργηση του άρθρου 6, που κατοχυρώνει τον ηγετικό ρόλο του ΚΚΣΕ στη Σ. Ένωση. Η συζήτηση που έγινε στο Συνέδριο των Λαϊκών Αντιπροσώπων, τις προηγούμενες ημέρες από το θάνατό του, ήταν μια ενδιαφέρουσα εικόνα των τάσεων που υπάρχουν στην πολιτική ζωή της Σ. Ένωσης.

Μετά το θάνατό του, ο Γκορμπατσώφ δήλωσε: «Ο Σαχάρωφ είχε τη δική του αποστολή, το ρόλο του στην εποχή της περεστρόικα. Δεν ήταν πολιτικός συνωμότης. Ήταν ένας άνθρωπος με τις ιδέες του, τις πεποιθήσεις του, τις οποίες εξέφραζε ανοιχτά και άμεσα. Τον εκτιμούσα γι' αυτό. Δεν συμφωνούσα πάντα μαζί του, αν και σε ορισμένα θέματα υπήρχε μεταξύ μας συμφωνία».

A.B.

18.12.89

## Οι Οικολόγοι Εναλλακτικοί τέταρτη δύναμη στην πολιτική σκηνή της Ελλάδας. 'Η δεκαπέντε λεπτών φήμη;

**Η** ΕΠΙΤΥΧΙΑ ΤΩΝ ΟΙΚΟΛΟΓΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ στις εκλογές της 5ης Νοεμβρίου 1989, με 0,58% των ψήφων και τον έναν βουλευτή (την βουλευτή για την ακρίβεια), ήταν αναμφισβήτητα μια καινοτομία στο πολιτικό σκηνικό της Ελλάδας. Ξαφνικά το οικολογικό κίνημα απόκτησε εκπροσώπηση στο κοινοβούλιο (πολλοί θα ενθουσιάστηκαν, αλλά ακόμη πιο πολλοί θα παρέμειναν σκεπτικοί ή θα κούνησαν τα κεφάλια τους μελαγχολικά).

Τα περιβαλλοντικά προβλήματα στην Ελλάδα, όπως και στις άλλες χώρες του πλανήτη μας, άρχισαν να ενδιαφέρουν την κοινή γνώμη από τα μέσα της δεκαετίας του '70. Στη δεκαετία του '80 τα προβλήματα της ατμοσφαιρικής ρύ-

πανσης, των σκουιπιδιών, της καταστροφής των δασών, της αλόγιστης εκμετάλλευσης των ακτών και των πηγών νερού κ.λπ., πολλαπλασιάστηκαν και οι λύσεις για τον περιορισμό τους έγιναν πολυδάπανες. Σήμερα, ο κάθε Έλληνας και Ελληνίδα ζει καθημερινά την υποβάθμιση της ποιότητας ζωής και τα εμφανή πλέον αποτελέσματα της καταστροφής του φυσικού περιβάλλοντος.

Το οικολογικό κίνημα ξεκίνησε στην αρχή σαν κίνημα διαμαρτυρίας των επιστημόνων και διανοουμένων, που είχαν τη γνώση ή ενδιαφέρθηκαν για τα στατιστικά και επιστημονικά δεδομένα της ρύπανσης του περιβάλλοντος και τις τάσεις για αλόγιστη εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών σε διεθνή κλίμακα. Οι εκθέσεις εμπειρογνομώνων και άλλες μελέτες για επιμέρους θέματα περιβαλλοντικού περιεχομένου βομβάρδισαν κυριολεκτικά τις πολιτικές ηγεσίες πολλών χωρών επί αρκετά χρόνια. Όταν σήμερα η καταστροφή του στρατοσφαιρικού όζοντος, το φαινόμενο του θερμοκηπίου, η ρύπανση των νερών από γεωργικά απόβλητα, η ρύπανση των ωκεανών από τοξικά απόβλητα,

τα προβλήματα υπερπληθυσμού στις χώρες του Τρίτου Κόσμου, είναι θέματα καθημερινής ειδησεογραφίας, αυτό δεν σημαίνει ότι οι προειδοποιήσεις και τα πρώτα επιστημονικά συμπεράσματα δεν βρίσκονταν στα συρτάρια των πολιτικών και των κυβερνητικών υπηρεσιών εδώ και αρκετά χρόνια.

Η αδράνεια των πολιτικών ηγεσιών για ριζοσπαστικά μέτρα προστασίας του περιβάλλοντος, η υπερβολική καταναλωτική και νεοπλουτιστική νοοτροπία που επικράτησε τις τελευταίες δεκαετίες σε μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού των αναπτυγμένων χωρών, και οι νέες τεχνολογίες που πολλαπλασίασαν την ικανότητα του ανθρώπου να εκμεταλλεύεται τη φύση και τις πλουτοπαραγωγικές πηγές, οδήγησαν αναπόφευκτα σε έντονη αντίδραση ενός σκεπτόμενου (αλλά μικρού) τμήματος της κοινωνίας μας. Σήμερα, που τα φαινόμενα της ρύπανσης και της υποβάθμισης της ποιότητας ζωής είναι πια φανερά, το κίνημα απόκτησε πολιτική στήριξη και πέρασε από τον επιστημονικό λόγο στην πολιτική δράση. Γεννήθηκε το δυναμικό και πολιτικοποιημένο οικολογικό εναλλακτικό κίνημα, οι Πράσινοι.

## Το οικολογικό κίνημα στον κόσμο

Το οικολογικό κίνημα έχει πάρει διαφορετικές κατευθύνσεις στις χώρες του πλανήτη μας. Στις ΗΠΑ υπάρχουν μικρές τοπικές ακτιβιστικές οργανώσεις, οικολογικά πανεπιστήμια, οργανισμοί και ορισμένες επιτροπές σε εθνικό επίπεδο. Στην Αγγλία, το κόμμα των Πρασίνων (το αρχαιότερο στην Ευρώπη, 1973), μετά από 16 χρόνια τοπικών δραστηριοτήτων, στις Ευρωεκλογές Ιουνίου 89 πήραν 15% των ψήφων, ωστόσο λόγω του εκλογικού συστήματος δεν έχουν κανέναν ευρωβουλευτή.

Εκτός όμως από τους Πράσινους, υπάρχουν πολλές εξειδικευμένες οργανώσεις για την προστασία του περιβάλλοντος με σημαντική δραστηριότητα, π.χ. το National Trust έχει 2 εκατ. μέλη και στα 95 χρόνια της ύπαρξής του αγόρασε, συντηρεί και διατηρεί το φυσικό περιβάλλον χιλιάδων στρεμμάτων α-

κτών, σπιτιών, αγροκτημάτων κ.λπ. – για τις μελλοντικές γενιές. Στη Δ. Γερμανία, το πιο επιτυχημένο κόμμα Πρασίνων στη Δ. Ευρώπη, έχει ανατρέψει το πολιτικό σκηνικό της χώρας αυτής και έχει στο ενεργητικό του θαυμάσιες εκστρατείες για την προστασία του περιβάλλοντος. Στην Ιταλία, τη Γαλλία, την Ολλανδία και άλλες χώρες, το οικολογικό κίνημα είχε πρόσφατα πολιτικές επιτυχίες, αλλά επίσης, εδώ και πολλά χρόνια, σημαντική και πολυδιάστατη δραστηριότητα για τα περιβαλλοντικά προβλήματα.

Ακόμη και στις χώρες της Ανατ. Ευρώπης (Πολωνία, Ουγγαρία, Σ. Ένωση, Βουλγαρία κ.ά.) πριν από λίγα χρόνια τα οικολογικά κινήματα ανέλαβαν, κάτω από δύσκολες συνθήκες, πολλές πρωτοβουλίες και ακύρωσαν μεγαλόσχημα έργα κρατικών υπηρεσιών. Αλλά και σε χώρες όπως η Μαλαισία, η Βραζιλία, το Μεξικό, η Ινδία, η Κίνα κ.ά. αναπτύχθηκαν δραστήρια οικολογικά κινήματα για τοπικά και εθνικά περιβαλλοντικά προβλήματα. Το διεθνές κίνημα Greenpeace αποφεύγει την ανάμιξη στην πολιτική, αλλά έχει ένα από τα πλέον δραστήρια προγράμματα διαμαρτυρίας για τα περιβαλλοντικά προβλήματα.

## Οι οικολόγοι στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα το οικολογικό κίνημα έχει ιστορία 7-8 χρόνων και εμφανίστηκε όλα αυτά τα χρόνια με τη μορφή μικρών ομάδων, τοπικών οργανώσεων και ομάδων έκδοσης εντύπων για περιβαλλοντικά θέματα. Ίσως η πιο οργανωμένη εκδήλωση ήταν η αποτροπή της εγκατάστασης του εργοστασίου αλουμινιάς κοντά στους Δελφούς και ορισμένες συγκεντρώσεις κατά του νέφους στην Αθήνα. Καθώς όμως το περιβάλλον άρχισε να προβάλλεται ολοένα και περισσότερο στα μέσα μαζικής ενημέρωσης (ιδιαίτερα το θέμα του όζοντος στην στρατόσφαιρα, το φαινόμενο του θερμοκηπίου και η καταστροφή δασών στον Αμαζόνιο), ορισμένα τοπικά προβλήματα (π.χ. Κλοφέν, ρύπανση θαλασσών, καμένα δάση κ.λπ.) «άγγιξαν» τις ευαισθησίες των Ελλήνων. Το «οικολογικό» άρχισε να γίνεται της μόδας. Πολλές αριστεριστικές οργανώσεις, που «απέτυχαν» να ξεσηκώσουν τους μη προνομιούχους της ελληνικής εργατικής τάξης ενάντια στην «κρατική βία» και το «ξένο και ντόπιο κεφάλαιο», στράφηκαν ως δια μαγείας στα οικολογικά θέματα.

Σε πολύ μικρό διάστημα, όλα τα πολιτικά κόμματα απόκτησαν οικολογικό πρόγραμμα και οι πολιτικάντηδες όλων των αποχρώσεων πρόσθεσαν και «ολίγη οικολογία» στις ομιλίες τους προς το λαό. Αντίθετα, η ενημέρωση για τα οικολογικά προβλήματα, το κόστος των μέτρων αντιρρύπανσης και εξοικονόμησης ενέργειας, η προστασία των δασών κ.λπ. έμειναν σε θεωρητικό επίπεδο πολυσπούδαστων άρθρων και σε μικρές

σπασμωδικές εκδηλώσεις για εσωτερική κατανάλωση. Για πολλούς Έλληνες το «οικολογικό πρόβλημα» έγινε η κατανώθηση υγιεινών τροφών και η διατήρηση γλαστρών στα μπαλκόνια των πολυκατοικιών. Όλοι αναζήτησαν κάποια εύκολη λύση που δεν θα ανέτρεπε την προσωπική απόλαυση των προϊόντων του πολιτισμού μας.

## Οι Οικολόγοι Εναλλακτικοί και οι εκλογές του 1989

Μετά τις ευρωεκλογές του Ιουνίου 1989, όπου οι Οικολόγοι Εναλλακτικοί πήραν το 1% των ψήφων (αλλά και με πολλές αποχωρήσεις και τσακωμούς ανάμεσα στις οργανώσεις), μερικοί ακτιβιστές αναβίωσαν ξανά την ιδέα της Ομοσπονδίας Οικολογικών Εναλλακτικών Οργανώσεων.

Η μεγάλη συγκέντρωση στο αμφιθέατρο του ΕΜΠ (30.9.89) των 41 οργανώσεων που αποτέλεσαν τον πυρήνα της Ομοσπονδίας έδειξε τις πολλές οργανωτικές και πολιτικές αδυναμίες των ατόμων που ξόδεψαν δύο ημέρες σε πολυτάραχες και φοιτητικοσυνδικαλιστικές συνθήκες. Ευτυχώς που βρέθηκαν τρεις γραφικοί γύφτοι-οργανοπαίχτες για να σπάσουν την άσχημη εικόνα που αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια των συζητήσεων. Τελικά, με ψήφους 51 υπέρ και 33 κατά, αποφασίστηκε η κάθοδος στις εκλογές με την ήρεμη και δημιουργική προεδρία του αγαπητού φίλου Λεωνίδα Λουλούδη.

Στις εκλογές της 5ης Νοεμβρίου, οι Οικολόγοι Εναλλακτικοί πήραν 0,58% των ψήφων και με τη διαβολική διαμόρφωση του εκλογικού συστήματος έβγαλαν ένα βουλευτή, αλλά σ' όλη την διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας πολύ λίγα πράγματα επιτεύχθηκαν για την οργανωτική και πολιτική υποδομή του σχήματος.

Στην τρίτη μεγάλη συγκέντρωση, στο ίδιο αμφιθέατρο του ΕΜΠ (11-12.11.89, ο αριθμός των συλλόγων και οργανώσεων αυξήθηκε σε 80, ενώ δεκάδες περιμένουν να ενταχθούν στην Ομοσπονδία), τα άτομα έγιναν πιο αλαζονικά, οι πολιτικές σκοπιμότητες πιο εμφανείς και οι προσωπικοί ή ομαδικοί τσακωμοί ακόμη πιο έντονοι.

Η Ομοσπονδία έχει σημαντικές αδυναμίες, παρά την εκτεταμένη κάλυψη από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης της συμπαθούς Μ. Δίξης και μερικών αντιπροσωπευτικών ατόμων των κυριότερων οργανώσεων (Μοδινός και Ευθυμιάδης από την Οικολογική Συνεργασία, Τρεμόπουλος από την Οικοτοπία της Θεσ/νίκης, Καραμπελιάς από τη Ρήξη κ.ά.).

Πρώτα απ' όλα, είναι το θέμα της ανωργανωτής εισδοχής πολλών οργανώσεων που δημιουργήθηκαν από στιγμικές ψηφοφορίες και που δεν έχουν δραστηριότητα σε περιβαλλοντικά προβλήματα. Έτσι, ένα μεγάλο μέρος των συζητήσεων καταναλώνεται ακόμη για να βρεθεί κοινό σημείο αναφοράς.

Η ομοσπονδία διακατέχεται από μια υπέρμετρη αλαζονεία ως προς τις πολιτικές της δυνατότητες. Άτομα αλλά και ομάδες ονειρεύονται μια εξέλιξη σαν αυτή των Πράσινων της Δ. Γερμανίας, ενώ δεν υπάρχει η πρωτοβάθμια υποδομή ούτε για το ξεκίνημα ενός στοιχειώδους γραφείου που θα απαντάει στα ερωτήματα των ανθρώπων που θέλουν να μάθουν για την Ομοσπονδία. Η χρηματοδότηση παραμένει προβληματική, ενώ το επιμορφωτικό πρόγραμμα που θα έπρεπε να αρχίσει για τα περιβαλλοντικά προβλήματα αναβάλλεται για το μέλλον.

Η εμβέλεια των ακτιβιστικών πρωτοβουλιών παραμένει ακόμη και σήμερα περιορισμένη. Ορισμένα χαρισματικά άτομα σιγά-σιγά θα απορροφηθούν από τη χρονοβόρο και χαώδη διαδικασία των συζητήσεων. Η πολιτικολογία και ο βερμπάλισμός φάνηκαν μέχρι τώρα να είναι το κυρίαρχο στοιχείο των συναντήσεων, πριν και μετά τις εκλογές. Η αντιμετώπιση της οικουμενικής (ή κοινής αποδοχής) κυβέρνησης Ζολώτα ήταν ένα ακόμη αρνητικό στοιχείο στην εξέλιξη των σχέσεων της Ομοσπονδίας με τα άλλα πολιτικά κόμματα, σε εποχές που μόνο αυτή η λύση φαίνονταν να είναι ικανή να σώσει την Ελλάδα από το χάος της ακυβερνησίας. Για τα μεγάλα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα της χώρας η Ομοσπονδία δεν έχει ούτε ένα στοιχειώδες πρόγραμμα, αλλά και για τα περιβαλλοντικά το μόνο που μπορεί να κάνει για αρκετό καιρό είναι να εφευρίσκει καταστάσεις που θα δείχνουν στον πολύ κόσμο ότι κάτι πάει να δημιουργήσει, ενώ στην πραγματικότητα τίποτα δεν έχει μελετηθεί.

Η Ομοσπονδία Οικολογικών και Εναλλακτικών Οργανώσεων βρίσκεται ήδη σ' ένα κρίσιμο σταυροδρόμι σ' ό,τι αφορά τη μελλοντική της εξέλιξη. Πολλοί πιστεύουν ότι την άνοιξη, όταν θα συγκληθεί η καταστατική συνδιάσκεψη, πολλά πράγματα θα μπουκώσουν στην πορεία τους και το κίνημα θα πάρει την πορεία του για μια δημιουργική αντιμετώπιση των πολλών και ποικίλων περιβαλλοντικών προβλημάτων στην Ελλάδα. Οι στενές σχέσεις με τα άλλα ευρωπαϊκά οικολογικά κόμματα και τις ομάδες δράσης των Πράσινων ίσως φέρουν κάποιο βαθμό σοβαρότητας και οργάνωσης.

Η κάθοδος στις δημοτικές εκλογές, το καλοκαίρι του 1990, είναι μια ακόμη ευκαιρία για να αποδείξει η Ομοσπονδία πόσο κοντά είναι στα καυτά περιβαλλοντικά προβλήματα της χώρας και κατά πόσο οι ψηφοφόροι θυμούνται ακόμη ότι υπάρχει ένα δραστήριο και δημιουργικό οικολογικό-πολιτικό σχήμα στην Ελλάδα.